

Olaj a tűzre:

Miért kockázatos, hogy Ukrajna
politikai nyomásgyakorlási eszközként
használja az energiát

Seremet Sándor, Papp Gábor és Philip Pilkington

Készítette: Seremet Sándor, vezető kutató, MKI

Papp Gábor, kutató, MKI

Philip Pilkington, kutató, MKI

2024. július 30.

Olaj a tűzre: Miért kockázatos, hogy Ukrajna politikai nyomásgyakorlási eszközként használja az energiát

A Lukoil ukrajnai kőolaj tranzitjának betiltása nagy visszhangot keltett. Becslések szerint a tényleges kőolaj kiesés komoly hatással lenne az ellátásra, az üzemanyagárakra és ezzel együtt számos más területre is, nemcsak Magyarországon és Szlovákiában, hanem a régióban egyaránt. Bár Ukrajna célja a Lukoil szankcionálása, ezzel azokat az országokat hozza nehéz helyzetbe leginkább, amelyek támogatják uniós csatlakozását, illetve nyersanyagot vagy elektromos áramot biztosítanak számára akkor, amikor arra a leginkább szüksége van. Az uniós csatlakozásért küzdő Kijev azonban ugyanazt teszi, amellyel ő maga vádolja Moszkvát: fegyverként és befolyásolási eszközként használja az energiát. Ezzel azonban hosszabb távon Kijev csak saját helyzetét teszi még komplikáltabbá.

Ukrajna helye a regionális energia elosztásban

Oroszország gazdasága jelentős mértékben a szénhidrogének exportjától függ. Az Oroszországi Föderáció még a szovjet érában kiépített kiterjedt vezetékrendszereinek köszönhetően olcsón és megbízható szállítóként látta el Európát kőolajjal és földgázzal. A Szovjetunió szétesésével az Európába irányuló olaj-, és gázvezetékek 90%-a Ukrajna területén haladt át. A vezetékek megléte és az orosz szénhidrogének tranzitjának köszönhetően Ukrajna jelentős bevételre tehetett szert, Oroszország pedig külön vezetékek építése nélkül is ki tudta elégíteni vásárlói igényét. Ukrajna geostratégiai elhelyezkedése lehetőséget biztosított számára, hogy pusztán azáltal, hogy az eladni vágyó Oroszország földgáza és kőolaja az ő területén kialakított vezetékeken át áramoljon a vásárolni vágyó európai országok számára.

A vezetékek két végén állók gazdasága növekedésnek indult, de Ukrajna geopolitikailag előnyös helyzete átkává is vált, ugyanis a területén át haladó vezetékek felügyeletében érdekelt felek politikai

befolyást igyekeztek szerezni Kijevben. Mára kiderült, hogy ezt a szembenállást Moszkva veszítette el. Bár ezt felismerve a gázvezetékek terén sikerült elkerülő útvonalakat kialakítani, az olaj továbbra is a Barátság vezetéken áramlik Európa felé.

A Krím annexiója és a donbászi konfliktus kirobbanása után Oroszországra szankciókat vetettek ki, az orosz szénhidrogének vásárlóit pedig kritikával illették amiatt, hogy az agresszortól vásárolnak, aki fegyverként és befolyási eszközként használja az energiahordozóit, hogy érdekeit érvényesítse. Az orosz-ukrán háború kitörésével az orosz olajra tiltó szankciókat vetettek ki, az olyan országok, mint Magyarország és Szlovákia - gazdaságuk orosz szénhidrogénimportnak való egyenes kitétsége miatt - kivételt kaptak a vezetékes olajra vonatkozóan.

Az elmúlt időszak eseményei arra engednek következtetni, hogy a putyini energia „fegyveresítési” technikákat Kijev is alkalmazni próbálja. Július 17-én jelentek meg az értesülések arról, hogy az Ukrajnában egyébként 2018 óta szankciók alatt álló Lukoil olajvállalat ellen kiszélesítették a szankciókat, amelyek értelmében a Lukoil, valamint leányvállalatainak olaj volumeneit tilos az ukrajnai vezetékekben szállítani. A lépés mind Budapest, mind Pozsony nemtetszését kiváltotta. Mindkét ország olajimportjának túlnyomó része érkezik ezen a vezetéken. Bár a szankciók nem térnek ki más olajvállalatokra, mint például a Rosznyefty vagy a Tatnyefty, ezzel együtt az ilyen egyoldalú lépések megtétele Ukrajna részéről aggasztó jel, ugyanis nincs garancia arra, hogy ezt nem teszi meg a többi vállalattal szemben is.

Magyarország energia igényének biztosítása

A MOL százhalombattai olajfinomítója évente 8,1 millió tonna kőolajat dolgoz fel, ebből durván 4,2 millió tonna érkezik a Barátság vezetéken, amiből 2 millió tonnát a Lukoil biztosít. A MOL finomítójába az Adria-vezetéken is 2,4 millió tonna érkezik, amit további 0,8 millió tonna hazai kitermeléssel pótolnak. Ennek megfelelően a Lukoil kiesése, bár komoly erőfeszítések árán, de pótolható. Szlovákia esetében az orosz kitétség 95%-os, a 6,1 millió tonnás éves feldolgozási volumen mellett.

A MOL által összeállított értékelés szerint, ha elzárják a Barátság-vezeték, az Adria-vezeték lenne az egyetlen ellátási opció. Még ha a MOL meg is tudná vásárolni az orosz kőolajhoz hasonló olajat, az olaj finomítóba juttatása problémákat okozna. Ugyanakkor, az Adria-vezetéken érkező olaj mennyisége nem elégséges, mert míg az Adria-vezetéken 30 kilotonna olaj érkezik naponta, a MOL

Dunai Finomító és a Slovnaft összes kőolajigénye 36 kilotonna egy nap. Akármilyen olajról is legyen szó, naponta tehát 6 kilotonnával kevesebb kőolaj érkezne ezekbe a finomítóba. Ez utóbbi azért fontos, mert a kőolaj finomítása egy összetett folyamat, amelynek során számít az adott kőolaj márkája is, mivel a finomítási folyamat az adott típushoz van igazítva. A MOL szerint, amennyiben megvalósulna az orosz embargó, egy kísérleti időszak következne a finomítást illetően, mely sok technológiai kockázatot rejt magában. Meg kellene ugyanis találni az orosz kőolaj-keverék alternatíváját, amely egyrészt azért kockázatos, mert vannak technikai korlátai, másrészt pedig, mert az alternatív kőolajnak eltérő lehet a minősége. Ezek miatt a tényezők miatt egy embargó esetében jelentős termelés kieséssel kellene szembe nézni.

Nem szándékos következmények: Ukrajna embargója veszélyezteti a regionális stabilitást

A MOL piaci részesedése a közép-kelet-európai régióban 40%-ot meghaladó Magyarországon, Szlovákiában és Horvátországban, 20-40% közötti Csehországban és Bosznia-Hercegovinában, valamint 10-20% közötti Ausztriában, Szlovéniában, Romániában, Montenegróban, illetve Szerbiában. Figyelembe véve a MOL piaci részesedéseit, valamint a tény, hogy a MOL finomítóit elhagyó termékek túlnyomó többsége dízel és benzin üzemanyag, feltételezhető, hogy amennyiben a kőolaj importkiesés hosszú távon fennmarad, az ellátási zavarokhoz vezethet az üzemanyag elérésben. Ez így árfelhajtó hatással bírhat, egyrészt a csökkenő kínálat, másrészt a piac nyugtalansága miatt egyaránt.

Amennyiben ténylegesen megtörténik az embargó, be kell szerezni tehát a szükséges mennyiségű és minőségű kőolajat. Ha ezt sikerül is biztosítani, az csakis felárral, valamint későbbi szállítással érhető el. Ez azonban rövid távon egyértelműen termékkieséssel járna: a MOL számításai alapján a Dunai Finomító termelése kb. 20%-kal esne vissza, míg a Slovnaft termelése 30%-kal csökkenne. Ez egyértelműen üzemanyaghiányt okozna nem csak Magyarországon és Szlovákiában, hanem a régióban is.

Ezért az ukrán szankciók az Európai Unió általános stratégiájával ellentétesnek tűnnek. A hírek szerint a szankciók energiahíányt és árspirál kialakulását okozhatják Magyarországon, de ezek az elképzelések az energiapiacok működésének félreértésén alapulnak. A MOL jelentős mennyiségű energiát exportál a környező régióba - ami azt jelenti, hogy a MOL-t érintő hatások az egész piacra hatással lehetnek. A finomítói kapacitás csökkenésével a magyarországi belföldi fogyasztás kerül

előtérbe a külföldi exporttal szemben, és olyan országoknak, mint Szlovákia, Horvátország, Csehország, Bosznia-Hercegovina, Ausztria, Szlovénia, Románia, Montenegró és Szerbia, más piacokon kell majd licitálniuk az olajra. Ez az európai energiaköltségeket összességében felfelé fogja hajtani, és az egész kontinensen nehéz helyzetbe hozhatja a fogyasztókat.

Bár az ukrán fél részéről az irányába megfogalmazott kritika, valamint az EU bizottság bírósági vizsgálatra vonatkozó magyar és szlovák igény benyújtása után, több sajtóorgánium is azt nyilatkozta, hogy a Barátság kőolajvezetéken át áramló olaj volumene a Lukoil ellen bevezetett szankciók után sem változott, Szlovákia (Slovnaft) számára 31 ezer tonna volumen mégis kiesett. Magyarország számára június hónapban viszont nem volt kiesés. Ennek ellenére a Lukoil július hónapra már nem nominált volument az ukrán tranzithálózat rendszerén, így ebben a hónapban összesen 350-400 ezer tonna Lukoil volumen esik ki a rendszerből, ami a finomítása kerülő magyarországi kőolaj 25-30%-át, a szlovákiai kőolaj 35-40%-át teszi ki. Magyarországnak ugyan vannak stratégiai olajtartalékai, amelyek teljes embargó esetén 90 napra lennének elegendőek. Ha az embargó életbe lép, „csak” az így kieső részt kell pótolni, ami így több időt ad a megfelelő manőverek és jogi lépések megtételére. A helyzet ezzel együtt is aggasztó, ugyanis a megoldásra mielőbb szükség van.

A világsajtóban, illetve a magyar médiában hatalmas visszhangot keltettek Inna Szovszun, a Holosz (Hang) párt képviselője, az Ukrán Parlament Energiaügyi Bizottságának tagjának kijelentései, amelyek szerint a Lukoil ellen kivetett szankciók egyrészt egy reális lépés, amely tartalommal tölti fel az orosz olajra kivetett szankciók keretét, hiszen az orosz vezetékes olaj értékesítése bevételhez juttatja Moszkvát, amiből a háborús erőfeszítéseit finanszírozza. A kivétel, amelyben Magyarország és Szlovákia részesült, az ukrán, de inkább Szovszun olvasatában egy átmeneti időszak biztosítása volt, amelyet a diverzifikációra kellett volna fordítani. Az, hogy ez nem történt meg, nem Ukrajna hibája. Ukrajna ugyanis nem Magyarországot vagy Szlovákiát szankcionálja, hanem egy orosz vállalatot. Felháborodást váltott ki az a megnyilvánulás is, amely szerint a lépés arra is felhasználható, hogy a fekete bárányként viselkedő Magyarország változtasson Ukrajna-politikáján, az EU többi tagállamához hasonlóan támogató álláspontot vegyen fel, és ne mutasson „rossz példát”, amit Szlovákia is követ már.

Szovszun viszont nincs felhatalmazva ilyen jellegű lépések vagy kijelentések megtételére. Mindez inkább egy befelé szóló üzenet. Ukrajnában gyakran hangzott el kritika Kijev felé amiatt, hogy túl

engedékeny volt a magyar követelésekkel szemben, és emiatt csorbult a nemzeti érdek, de a nemzeti eszme is. Ezt sokan azzal magyarázták, hogy annak a képzeletbeli ajtónak a kilincset, amely Ukrajna EU integrációs útját szimbolizálja, Budapest szorítja. Ezért, hogy az integrációs folyamat mihamarabb megkezdődhessen, Ukrajna kompromisszumokat kell, hogy tegyen. Markánsan változott a háború lezárására, és az Oroszországgal való tárgyalásokra vonatkozó retorika is. Ennek fényében Szovszun kijelentései egyfajta válaszlépésként is eladhatók, ugyanis most úgy látszik, hogy Ukrajna kezében is megjelent egy nyomásgyakorlási eszköz.

Az uniós szövetségekkel való visszaélés veszélyezteti Ukrajna uniós csatlakozását

Igaz, ha a korábbi nyugati retorikával élünk, akkor ez nem más, mint az energia fegyverként történő felhasználása. Utóbbi pedig Putyin reszortja, a saját bevallása szerint épp a nyugati világ védelméért küzdő Kijevnek így nem volna ildomos ilyen eszközökhöz nyúlnia. Nincs értelme, hogy egy uniós tagságra törekvő ország ilyen módon bánjon az uniós tagállamokkal, különösen akkor, ha a csatlakozási folyamatának sikere ugyanezen tagállamok jóváhagyásától függ.

Ukrajna lépése kockázatos, és bár belpolitikai szempontból merésznek tűnik, objektíven értékelve inkább öngyilkos lépés. Fontos figyelembe venni, hogy a Barátság-vezetéken át Szlovákiába és Magyarországra áramló olajból készül az az üzemanyag is, amely történetesen Ukrajnába kerül, hiszen az ukrainai dízel import több mint 10%-át Szlovákia adja. Az olaj fontos eleme az energiatermelésnek, ugyanis a kőolaj alapú kenőanyagok kritikus fontosságúak a gáz és gőzturbinák megfelelő működéséhez, így szükséges annak az energiának a generálásához is, amely Magyarországról áramlik Ukrajnába, az ott kialakuló áramkimaradások mérséklésére. Ennek mértéke 40%-ot tesz ki az ukrán energiainportban. Az ukrán lépés nemcsak az olyan országokat teszi ki az üzemanyaghiány kockázatának, mint Magyarország vagy Szlovákia, amelyek nem támogatják Ukrajnát közvetlenül állami szinten fegyverrel (bár a szlovák kormány nem szól bele a szlovák fegyvergyártók fegyvereladásaiba, amelyek legnagyobb része végül Ukrajnában köt ki). Az olyan, Ukrajnát nyíltan és nagy erővel támogató országok is érintetté válnak, mint Csehország, Horvátország vagy Ausztria, amelyekben a MOL-nak részesedése van. Amennyiben az ukrán tranzit fennakadásokat okoz, úgy a Szovszun által is vizionált hatás ellentétessé is válhat. Bár a számítás az lehet, hogy a magyar (és a szlovák) kormány állítja be bűnbakként, amelyek a szankciókat „kiprovokálták” (Magyarország például a miniszterelnök moszkvai és pekingi útja miatt is), Ukrajna

több európai államot is magára haragíthat. Egyelőre csak a szlovák államfő jelezte, hogy még türelmesek Ukrajnával, de ha nem változtatnak ezen a döntésen, megtorló lépéseket tesznek majd Kijevvel szemben.